

„triumvir” eddigi tapasztalatainak átadását, elemzéseit rejtik. A kezdetben főként olasz várépítők, nyomdokaikban a németalföldi, német és francia mesterek erődítészeti és ezzel összefüggő ostromtechnikai munkásságának elemzése után a tanulmány a főleg német, majd francia tüzérségi iskola méltatását adja, majd a szakmunkák körében kitér az elméleti és általános jellegű katonai kérdésekkel foglalkozó opusokra. Eközben magyarázatot kapunk arra is, hogy a hazai magán „szakkönyv-tárak” történelemből többnyire ismert fenntartói, az európai tendenciáktól némileg eltérve, a magyar viszonyok figyelembe vételével állították össze gyűjteményeiket. Ez leginkább a korabeli munkák második jelentős csoportját alkotó, a kiképzéssel, harcászattal és fegyverzettel foglalkozó nyomtatványokban érhető tetten.

A harmadik fő csoportot a szerzők kategorizálása szerint a jogi művek és szabályzatok alkotják, amelyek ígéretük szerint további kutatások célpontjai lesznek.

A közlemény második része sorra veszi az említett hadtudományi nyomtatványok

legjelentősebb magyarországi tulajdonosait, a munkamegosztás szerint vélhetően Hausner szakterületén kalandozva. Először, a könyvbirtokosok társadalmi–statisztikai vizsgálatának köszönhetően, „történeti–szociológiai” elemzést kapunk – kiemelkedő személyiség közöttük Zrínyi, a fegyverforgató arisztokrácia két fűsarjadás között hadi műveltségét fejlesztő képviselője. Megismerkedhetünk a feltörekvő polgárság immár inkább passzióvá váló könyvtárgyarapító tevékenységével, amely a korszak végére, a Rákóczi szabadságharc bukását követően vált mérvadóvá. A hadtudomány iránti gyakorlati érdeklődésnek a korszakváltásból adódó csökkenésével, paradox módon, XVIII. század második felében egyenes út vezetett a vonatkozó művek közkinccsé válásához, előbb a szakképző és egyéb intézményi könyvtárak felállításával, később a nyilvános bibliotékák megszületésével.

Lenkefi Ferenc

A PÁPAI VÁR FELSZABADÍTÁSÁNAK NÉGYSZÁZ ÉVES EMLÉKEZETE 1597-1997

A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárat összeállította Pálffy Géza

Szerkesztette Hermann István

(Pápa, 1997. 188 o.)

Az évfordulóról illik megemlékezni. Így volt ez régen, s miért lenne ez ma másképp. A megemlékezés bevett formája az emlékkönyv. Sokan és sokszor gondolták úgy, hogy erre a célra elegendő a régebbi munkákból összeollózni valamit. Pálffy Géza nem így gondolta.

Maga írja bevezetőjében, hogy nem kívánja szaporítani „azoknak az általános összefoglalásoknak és az elmúlt két évtizedben megjelent tanulmányoknak a

sortát, melyek kizárólag nyomtatásban megjelent források alapján próbálták tisztázni, illetve értékelni a [tizenötéves] háború egy-egy kiemelkedőbb eseményét.” Kemény szavak. E kötetet olvasva azonban legalábbis elgondolkodtattak. Elgondolkodtattak arról, hogy hány különböző szempontot kell figyelembe venni, és milyen méretű levéltári kutatást kell elvégezni egyetlen, nem is a legjelentősebbek közé tartozó hadi

vállalkozás hátterének és eseményeinek tisztázásához.

Pálffy láthatóan nem sajnálta az időt és az energiát a levéltári kutatásra. Tanulmányának legfőbb erénye, hogy minden állítását eredeti forrásokkal tudja alátámasztani.

A bevezető után a szerző elsőként a pápai végvár helyét tisztázza a végvári rendszeren, pontosabban a Bécs védelmében kiemelkedő jelentőségű győri végvidéken belül. Létszámadatokkal igazolja, hogy Pápa, Győr és Vesz-prém után, a generalátusság harmadik legfontosabb erőssége volt. Ezt követően az 1594. év gyászos eseményeit taglalja. Megállapítja, hogy a vár helyzete Veszprém, Palota, valamint Győr eleste után tarthatatlanná vált, noha ez nem indokolja szégyenteljes feladását. Külön figyelmet szentelt annak a kérdésnek, hogy miért úszták meg a büntetést a 1593–94-ben várakat feladó magyar parancsnokok, s miért kellett bűnhődnie a Győr elvesztésében tulajdonképpen vétlen Hardeggnek.

A vár eleste után létrejött pápai beglerbégség bemutatása közben a szerző kitér a végek mindennapjaira, a rabtartásra, a portyákra, az adóztatásra is. Külön kiemeli a terület legnagyobb földesurának, Nádasdy Ferencnek a harcokban játszott szerepét.

Ilyetén előzmények után tárgyalja a szerző a vár visszafoglalásának hátterét, körülményeit, eseményeit. Hogy mit érzett fontosabbnak, azt jól mutatja, hogy az előbbi kettőnek kétszer akkora terjedelmet szentelt, mint az utóbbinak.

Alapos elemzését a hadjárat előkészületeinek leírásával kezdi. Kiindulópontja az egyszerre területi, katonai és presztizszvesztéssel járó mezőkeresztes vereség. Ennek okaira egy becses forrás, Zacharias Geizkofler birodalmi fillérmesternek az előző, 1596. évi hadjárat tapasztalatairól készített jelentése bemutatásával igyekszik fényt vetni. Megállapítja, hogy az 1597. esztendő fő kérdése az volt, képes-e a hadvezetés megoldani a Geizkofler által felvetett problémákat és új sereget szervezni, amellyel eredményeket lehet elérni a törökkel szemben, valamint tud-e megfelelő stratégiát kidolgozni e sereg számára. Itt tér rá a 1597.

év elejének hadi tanácskozásaira, a hadjárat céljai (Buda, Győr?) körüli vitákra. Ezután sorra veszi az arra az évre a török elleni harcra szánt segélyeket és csapatokat, amelyeket főként a Királyi Magyarországról, az örökös tartományokból, a német birodalom kerületeiből, kis részben a spanyol királytól és a pápától vártak. Részletesen vizsgálja, kiket és miért neveztek ki a hadjáratot vezetésére, illetve azt, hogy végül hány katona vett részt a vállalkozásban, milyen volt a fegyverzetük és az ellátásuk. Megállapítja, hogy Pápa várának visszafoglalása Nádasdy javaslatára került napirendre, és azt a különböző érdekcsoportok és vélemények egyfajta kompromisszumaként fogadták el a hadjárat céljául.

Az ostrom eseményeinek bemutatását Pálffy elsősorban a fennmaradt ostromnaplókra, jelentésekre, illetve a harcok alatt készült, hatalmas forrásértékű színes rajzra alapozza. Ezek segítségével számos újabb részletet tud hozzátenni az ostromról meglevő eddigi ismeretekhez. Az ostrom tanulságait elemezve mindenekelőtt kiemeli, hogy a hadjárat a továbbiakban azért fulladt kudarcba, mert a sereg a rossz ellátás, elégtelen egészségügyi körülmények és a fegyelem hiánya miatt szét-züllött. Ismét Geizkoflert említi, aki 1598 elején újabb memorandumban sorolta elő a hiányosságokat. Ennek tükrében arra a következtetésre jut, hogy a császári hadvezetés nem tudott, és nem is tudhatott megbirkózni azokkal a felmerült hadseregszervezési és -ellátási problémákkal, amelyeket csak a harmincéves háború tapasztalatai alapján és az állandó hadseregek kialakulásával egyidejűleg sikerült végül megoldani. Ezzel indokolja, hogy a Habsburg haderő miért nem tudott a logisztika terén akkor még fölényben levő oszmán seregek ellen döntő sikereket elérni.

A téma lezárásaként Pálffy külön fejezetet szentel a pápai vallon zsoldosok 1600. évi lázadásának.

A kötet második részében negyven különböző *kiadatlan* forrásból álló Okmánytár kapott helyet. Ennek első része a vár 1594-es feladásáról, a második a török

uralom időszakáról, a harmadik pedig az 1597-es ostromról szól. Az Okmánytárhoz fűzött bevezetőjében a szerző szól a források összegyűjtésének, fordításának, átírásának problémáiról is.

A kötetet számos szövegközi kép, valamint a források és a felhasznált irodalom jegyzéke teszi teljessé.

Az ismertetés végén értékelni szokták a tárgyalt művet: jó, rossz, alapos, felületes, stb. Ez a munka azonban nem szorul jelzőkre, tartalma önmagáért beszél. Remélem, sok hasonlót olvashatunk még a szerzőtől.

Domokos György

MOLNÁR ANDRÁS

BATTHYÁNY LAJOS A REFORMKORBAN

(Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1996. 222 o.)

A múlt század egyik legjelentősebb magyar tudományos vállalkozása a „Magyar Történeti Életrajzok” című sorozat volt, amely tucatnyi, máig is használható biográfiát tartalmaz a magyar történelem jelentős és kevésbé jelentős alakjairól. A sorozat szerzői és szerkesztői – érthető aggodalommal és távolságtartással – viszonylag kevés munkát tettek közzé saját századuk, s főleg saját koruk nagyjairól. Közülük is inkább csak azok szerepeltek e sorozatban, akik politikusi működésük mellett az irodalom, vagy a tudomány területén is nagyot alkottak, mint Kölcsey Ferenc, Jósika Miklós, Eötvös József, Horváth Mihály. A „tisztán” politikusként ténykedők közül csak Széchenyinek és a reformkor politikai elit második vonalába sorolható Beze-rédj Istvánnak jutott önálló kötet.

Ettől persze még nem mondhatjuk azt, hogy a korszak más nagyjairól nem állnának rendelkezésünkre életrajzok. Kossuth, Széchenyi, Deák biográfiái kisebbfajta könyvtárat töltenek meg, de Teleki Lászlóról, Wesselényi Miklósról, Szalay Lászlóról, Trefort Ágostonról, Andrássy Gyuláról, Batthyány Kázmérról is találhatunk ilyen munkát, Szemere Bertalan, vagy Csány László esetében pedig a biográfia szerepét betöltő tanulmányköteteket.

A múlt századi nagyok közül Batthyány Lajos, az első felelős magyar kormány miniszterelnöke életpályájáról hosszú

évtizedekig csupán a mártíromsága után külföldön, majd újratemetését követően itthon megjelent, nagyobbrészt egymásból merítő munkák álltak a tudomány rendelkezésére. Csak 1932-ben jelent meg Károlyi Árpád nagy munkája, amely Batthyány felségárulási perét dolgozta fel, s amelynek első kötetében a jeles történész elsőként tekintette át tudományos alaposággal Batthyány miniszterelnöki ténykedését, s ezzel összefüggésben 1848 előtti pályáját. Károlyi munkájának folytatására azonban közel három évtizedet kellett várni. Az 1948 utáni korszak nem igazán kedvezett annak, hogy a Kossuthnál mérsékeltbb Batthyány tevékenysége kiegyensúlyozott és tényszerű értékelésben részesüljön. A „nemes gróf”, a „magyar Egmont” miniszterelnöki működésének feltárása és feldolgozása Urbán Aladár érdeme. Az 1848 előtti pályakép bemutatása azonban továbbra is hiányzott. A születésének 175. évfordulóján e folyóirat hasábjain megjelent tanulmányok közül Gergely Andrásé foglalkozott Batthyány reformkori pályájával, s értékelései máig is megállják helyüket.

Az összefoglaló, alap kutatásokon épülő reformkori pályaképre azonban mindmáig várnunk kellett, holott Batthyány 1848-as tevékenysége nem érthető meg teljes egészében az előzmények ismerete nélkül. Milyen szellemi és politikai hatások érték a grófot 1848 előtt? Milyen tényezők hatására